

UOT [002:004]:316.774; 338; 658; 316.37

AZƏRBAYCANDA İNFORMASIYA TEXNOLOGİYALARI SƏNAYESİ: HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİNİN İNNOVATİV İNKİŞAFA TƏSİRİ

^{1,4}Aidə Mübariz qızı Mustafayeva, ^{2,4}Elmira Nəriman qızı İsrafilova,

^{3,4}Elnur Oktay oğlu Xəlilov

¹texnika üzrə fəlsəfə doktoru

aida.mustafayeva@mdu.edu.az

²texnika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

elmira.israfilova@mdu.edu.az

³elnur.khalilov@mdu.edu.az

⁴Mingəçevir Dövlət Universiteti

Xülasə: Son onilliklərdə bir çox ölkələr informasiya texnologiyalarının (İT) inkişafına böyük əhəmiyyət verir, onu davamlı iqtisadi və sosial artıma nail olmaq üçün əsas amil hesab edirlər. Bu kontekstdə Azərbaycan İT sektoruna xüsusi sərmayə qoyan və bu sahədə mühüm uğurlar qazanan ölkə kimi seçilir. Azərbaycan İT sənayesinin innovativ inkişafına təsir edən əsas amillərdən biri Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi uğurlu və aparıcı siyasəti olmuşdur. Məqalədə bu siyasətin informasiya texnologiyaları ilə bağlı aspektləri təhlil olunmuşdur.

Açar sözlər: informasiya texnologiyaları, İT həlləri, rabitə və informasiya texnologiyaları sektoru

Giriş

Hazırda informasiya texnologiyaları (İT) sahəsində uğurlu fəaliyyət mütəxəssislərin, şirkətlərin və hətta dövlətlərin davamlı, dayanıqlı gələcəyinin təmin edilməsində əsas göstəricilərdən biri hesab olunur. Bu, sürətli elmi-texniki tərəqqi, rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı, əmək bazarının genişlənməsi, qlobal kommunikasiya, innovasiya və tədqiqatlar kimi bir sıra amillərlə bağlıdır. Bu gün informasiya texnologiyaları sənayesi sürətlə inkişaf etməyə davam edir və bu, yeni ideyalar, innovasiyalar və texnoloji tərəqqi üçün böyük imkanlar yaradır. Getdikcə daha çox şirkət və təşkilatlar biznes proseslərinin optimallaşdırılması və səmərəliliyinin artırılması məqsədilə İT həllərinə müraciət edir. İT həllərindən istifadə edən şirkətlər rəqabət üstünlüyü əldə etməklə, bazar dəyişikliklərinə dinamik şəkildə uyğunlaşır. İnformasiya texnologiyaları qlobal əlaqəni və verilənlər mübadiləsini sürətləndirən 5G, Qlobal Peyk Rabitə Sistemləri, IoT və IIoT texnologiyaları, Cloud Computing, Süni intellekt, Blokçeyn, Virtual Reallıq və Artırılmış Reallıq texnologiyaları, sosial mediya resursları, bio və nano texnologiyaları, DATA analitika, kibertəhlükəsizlik və s. kimi müxtəlif sahələrdə elmi tədqiqatların və texnoloji innovasiyaların inkişafına fəal təsir edir. Bütün bu amillər informasiya texnologiyalarını şəxsi və peşəkar inkişaf üçün cəlbedici sahəyə çevirir. İT layihələrində uğurlu iştirak və bu sahədə səriştələrin artırılması perspektivli gələcəyi təmin edir [3-5].

Dünyanın sürətli şəkildə informasiya çağına qədəm qoyduğu bu dövrün reallıqları Azərbaycan üçün də keçərlidir. İnformasiya texnologiyaları sahəsinin Azərbaycanda inkişafı Ulu öndər, tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Azərbaycanın inkişaf tarixinin son yarım əsrlik dövrünə nəzər salsaq, Heydər Əliyevin müdrik siyasəti və gələcəyə istiqamətləndirilmiş, davamlı və dayanıqlı inkişafını təmin edən, elm və texnologiyaların inkişafını sürətləndirən informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sektorunun inkişafının təməlinin qoyulması hələ ötən əsrin 70-ci illərinə təsadüf etdiyini görürük.

Heydər Əliyev siyasəti və İKT

Heydər Əliyev demişdir: “İnformasiya texnologiyaları sektorunun inkişafı təkcə texniki tərəqqi deyil, həm də sosial-iqtisadi inkişafın təşviqi və vətəndaşların rifahının yüksəldilməsi üçün əsas amildir”. 1970-80-ci illərdə Heydər Əliyevin Azərbaycanın elm, texnika və təhsilinin yüksəlişinə verdiyi töhfələr aşağıdakı istiqamətlərdə öz əksini tapmışdır:

- Elm və texnologiya sahəsində dəstək.
- Elmi müəssisələrin yaradılması.
- Müasir texnologiyaların tətbiqi.
- Sənayenin inkişafı.
- Təhsilin inkişafı.

Heydər Əliyev Azərbaycanda elektronika, avtomatlaşdırma və hesablama texnikasının inkişafına dəstək üçün bu sahə üzrə istedadlı alim və mütəxəssislərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Onun dəstəyi ilə müxtəlif elmi müəssisələr, məsələn, İdarəetmə Sistemləri İnstitutu (keçmiş Kibernetika İnstitutu), Kosmik Tədqiqatlar Mərkəzi, İnformatika və Rabitə Mərkəzi, o cümlədən neft-qaz avtomatlaşdırma kompleksləri və digər elmi-tədqiqat mərkəzləri yaradılmışdır. Bununla yanaşı, müxtəlif fəaliyyət sahələrində, o cümlədən istehsalatda, elmdə, təhsildə müasir kompüterlərin, kompüter şəbəkələrinin və avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemlərinin tətbiqinə təkan verdi. Elektron avadanlıqları zavodlarının tikilməsi isə yeni iş yerlərinin açılmasına və sənayenin inkişafına öz töhfəsini vermişdir. Heydər Əliyev İKT sahəsində ali təhsilin inkişafına təkan vermək üçün müxtəlif təhsil müəssisələrində bu sahə üzrə mütəxəssislərin hazırlanması üçün maddi-texniki baza yaratdı. Beləliklə, indi bütün dünya tərəfindən müasir sosial-iqtisadi tərəqqinin inkişaf sxemi kimi qəbul edilən “universitet-sənaye-dövlət” üçqat spiral modelinin tətbiqini məhz həmin dövrdə Heydər Əliyev Azərbaycanda həyata keçirdi [1-2].

Müstəqilliyin ilk illərində ölkəmizin düşər olduğu gərgin vəziyyətdə xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdan Ümummilli lider Heydər Əliyev, hətta ağır şəraitdə belə, İKT-nin tətbiqinə xüsusi diqqət yetirməyə imkan tapır və bu sahədə inkişafa nail olmaq üçün daim səylər göstərirdi. Azərbaycanla Amerika qitəsi arasında birbaşa rabitənin yaradılmasına imkan verən peyk-rabitə sisteminin, “Bakcell” və “Azercell” birgə müəssisələrinin yaradılması ilə ölkəmizdə mobil rabitənin inkişafının əsası qoyulmuşdu. İlk beynəlxalq telefon stansiyasının yaradılması Heydər Əliyevin bu istiqamətdə atdığı vacib addımlar idi. Azərbaycanda rabitə sektoruna ilk investisiyaların cəlb edilməsi də Ümummilli Liderin gərgin əməyinin nəticəsində mümkün olmuşdur. Ölkəmizin radio-televiziya yayımının müasir tələblərə uyğun təşkili, milli televiziya proqramının süni peyk vasitəsilə yayımlanmağa başlanılması, məhz Ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

2003-cü il fevral ayının 17-də Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər)” ölkədə İT sahəsinin inkişafında mühüm sıçrayış, başqa sözlə, inqilab oldu. Bu strategiya Azərbaycanda İT infrastrukturunun və texnologiyalarının sürətli inkişafına güclü təkan verdi. Belə bir qlobal strategiyanın qəbulu Azərbaycan hökumətinin İKT sahəsinə diqqətini və informasiya texnologiyaları sahəsində regionda aparıcı oyunçu olmaq istəyini vurğuladı. Bu, ölkənin İT potensialının gücləndirilməsi, investisiyaların cəlb edilməsi və sektorda innovasiyaların stimullaşdırılması istiqamətində mühüm addım idi. Bu səylərin nəticələri sonrakı illərdə özünü büruzə verdi. Belə ki, Azərbaycanda İT sektorunun dinamik inkişaf etdirilməsi, çoxsaylı sərmayələrin cəlb edilməsi, bu sahədə startaplar və şirkətlər üçün əlverişli şərait yaratdı. Texnologiya parkları, inkubatorlar və biznesə dəstək strukturları innovasiyalar və İT layihələrinin inkişafı üçün birbaşa katalizatora çevrildi.

Bu gün Azərbaycan, həqiqətən də, İKT sahəsində daha da genişlənmək üçün böyük potensiala malik olan regionun ən dinamik inkişaf edən ölkələrindən biridir. Bu, ölkənin ötən illər ərzində

həyata keçirdiyi uğurlu strategiyaları, eləcə də İT-nin inkişafı sahəsində qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin səriştəli idarə olunmasını və həyata keçirilməsini əks etdirir.

İnformasiya texnologiyaları sektoru innovasiyalara, biznesin inkişafına və ölkənin global iqtisadiyyatda rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına töhfə verən əsas sənaye olmaqda davam edir. Bu, Heydər Əliyevin və onun ideyalarının davamçılarının rəhbərliyi ilə həyata keçirilən səmərəli siyasətin və islahatların məziyyətidir.

Heydər Əliyevin və onun uğurlu və layiqli davamçısı olan prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi islahatlar və strategiyalar bu məqsədlərə çatmaqda, ölkənin və xalqın davamlı gələcəyinin yaradılmasında mühüm rol oynamaqda davam edir. İqtisadiyyatın hər bir sektorunun davamlı inkişafına yönəlmiş siyasət İT startaplarının inkişafı, investisiyaların cəlb edilməsi və rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına öz töhfəsini verib. Bu cür səylər İT şirkətlərinin, informasiya texnologiyaları sahəsində təhsil proqramlarının sayının artmasına, həmçinin İT sahəsində xidmət və məhsulların keyfiyyətinin yaxşılaşmasına səbəb olub.

Azərbaycanın dünya birliyinə və Qərbi iqtisadiyyatına geniş inteqrasiyası da informasiya texnologiyaları sektorunun inkişafına təsir göstərir. Bu, dünya bazarlarına çıxış açır, qabaqcıl texnologiyaları və bilikləri cəlb edir, beynəlxalq şirkət və təşkilatlarla əməkdaşlığı gücləndirir. Nəhəng enerji və nəqliyyat layihələrinin həyata keçirilməsi də İKT sektorunun inkişafına mühüm töhfə verir. İnfrastruktur layihələri kommunikasiya texnologiyalarına çıxışın yaxşılaşdırılmasına, eləcə də istehsal prosesləri və idarəetmənin optimallaşdırılması üçün yeni həllərin və texnologiyaların inkişafına ehtiyacın yaranmasına kömək edir. Mütərəqqi təcrübənin mənimsənilməsi və bilik mübadiləsi İT sektorunun inkişafının vacib məqamlarıdır. Azərbaycan digər ölkələrlə fəal əməkdaşlıq edir, beynəlxalq proqram və təşəbbüslərdə iştirak edir ki, bu da İKT sahəsində təcrübə və bilik mübadiləsini gücləndirir.

Son 25 ildə ölkəmizin İKT sahəsində beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsi nəticəsində dünyanın müxtəlif dövlətləri ilə (Amerika, Avropa, Asiya, MDB ölkələri) saziş, memorandum, protokol və digər sənədlər (razılıq, qrant, proqram müqaviləsi, barışıq sazişləri), əməkdaşlıq planları, konvensiyalar, niyyət məktubları imzalanmışdır. Həmçinin, ABŞ-Azərbaycan, Azərbaycan-Türkiyə, Sloveniya-Azərbaycan, Azərbaycan-İsrail və Latviya-Azərbaycan İKT biznes forumları təşkil olunmuş, müxtəlif beynəlxalq forum, konfrans və seminarlar keçirilmişdir. Bu tədbirlərdə dünyanın müxtəlif ölkələrindən çoxsaylı iştirakçılar, o cümlədən müvafiq sahələr üzrə nazirlər, beynəlxalq təşkilatların və tanınmış şirkətlərin rəhbərləri, Nobel mükafatı laureatları bir araya gələrək ölkəmizin İKT sektorunda baş verən müsbət dəyişikliklərlə əyani olaraq tanış olmuş, bu sahənin respublikamızda perspektivləri barədə Prezident İlham Əliyevin fikirlərini bilavasitə onunla görüşlərdə öyrənmişlər.

Həqiqətən də, ölkə son illərdə nəzərəcarpacaq nailiyyətlər əldə edib və müxtəlif sahələrdə, o cümlədən İKT sahəsində irəliləməkdə davam edir. Beləliklə, Ümummilli lider Heydər Əliyevin irəli sürdüyü ideya və strategiyalar İKT sahəsinin inkişafında mühüm rol oynayıb və İT sektorunun inkişafı istiqamətində həyata keçirilən strateji islahatlar bu gün ölkəmizin bu istiqamət üzrə dinamik tendensiya ilə inkişafına imkan verir. Həyata keçirilən strateji islahatlar aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir:

1. İT infrastrukturunun yaradılması – Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə informasiya texnologiyalarının inkişafı üçün zəruri olan müasir infrastruktur yaradılmışdır. Buraya bütün ölkə üzrə sabit və yüksək sürətli internet bağlantısını təmin edən telekommunikasiya şəbəkəsinin qurulması və təkmilləşdirilməsi daxildir.

2. Təhsil və kadr hazırlığı – Heydər Əliyev siyasətində informasiya texnologiyaları sahəsində təhsilə və kadr hazırlığına da xüsusi diqqət yetirilmişdir. Ölkədə ixtisaslaşmış ali təhsil

müəssisələrinin və mütəxəssis hazırlığı mərkəzlərinin yaradılması ölkə daxilində istedadlı İT mütəxəssislərinin yetişdirilməsinə öz töhfəsini verib.

3. Investisiyaların cəlb edilməsi – dövlət dəstəyi və əlverişli investisiya mühitinin yaradılması Azərbaycanın İT sektoruna xarici investisiyaların cəlb edilməsi üçün əsas vasitələrə çevrilib. Bu, startapların, tədqiqat layihələrinin və texnoloji innovasiyaların inkişafına kömək etdi.

4. Dövlət proqramları və stimullaşdırıcı tədbirlər – Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə informasiya texnologiyaları sektorunun dəstəklənməsinə yönəlmiş dövlət proqramları və stimullaşdırıcı tədbirlər hazırlanıb həyata keçirilib. Bu tədbirlərə İT şirkətləri üçün güzəştlər, vergi və gömrük imtiyazları, həmçinin startap və innovativ layihələrə dəstək daxildir.

5. Nailiyyətlər və perspektivlər – Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasətinin təsiri ilə Azərbaycanın informasiya texnologiyaları sektoru mühüm nailiyyətlər əldə edib. Bu gün ölkəmiz proqram təminatı hazırlayan, tədqiqat apararı və qlobal bazara təqdim edən İT şirkətləri ilə tanınır. Ölkənin İT ixracı durmadan artır ki, bu da iqtisadiyyatın sabitliyinə öz töhfəsini verir.

6. İnnovasiya ekosisteminin yaradılması və İT sektoruna dəstək – Azərbaycan informasiya texnologiyaları sahəsində investisiya və əməkdaşlıq üçün cəlbədicə yerə çevirib. Heydər Əliyevin informasiya texnologiyaları sahəsinin inkişafı ilə bağlı uzunmüddətli siyasəti ölkə iqtisadiyyatına və onun gələcəyinə müsbət təsir göstərmişdir.

Azərbaycanda İT sənayesinin davamlı inkişafının qurulmasında Heydər Əliyevin rolu danılmazdır. Onun infrastrukturun qurulması, kadr hazırlığı, investisiyaların cəlb edilməsi və dövlət proqramlarının hazırlanması sahəsində qətiyyətli fəaliyyəti İT sektorunun yüksəlişinin bünövrəsinə çevrilmiş və Azərbaycanın dünya miqyasında informasiya texnologiyaları sahəsindəki mövqelərinin möhkəmlənməsinə kömək etmişdir. Heydər Əliyev ideyalarının layiqli davamçısı və varisi Prezident İlham Əliyev tərəfindən bu sahənin gücləndirilməsi və genişləndirilməsinə yönəlmiş siyasəti və kompleks tədbirləri davam etdirilir. Azərbaycanın davamlı inkişafı üçün rabitə və informasiya texnologiyaları sektoru iqtisadiyyatın səmərəliliyinin artırılmasında, təhsilin, səhiyyənin, dövlət idarəçiliyinin və həyatın digər sahələrinin təkmilləşdirilməsində mühüm rol oynayır. Onlar həm də ölkəyə investisiyaların və qabaqcıl texnologiyaların cəlb edilməsinə təsir edir.

Müasir Azərbaycanın qorunub saxlanması və inkişafı bütün vətəndaşların ümumi vəzifəsidir və Prezident İlham Əliyevin bu məqsədə nail olmaq strategiyasına verdiyi dəstək ölkənin çiçəklənməsinin və davamlılığının təmin edilməsinə gətirəcək mühüm amildir. Ölkənin inkişafı üçün birgə səylər və fədakarlıq Azərbaycanı İKT sahəsində və bir çox digər sahələrdə dünyanın aparıcı dövlətlərindən birinə çevirəcək.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Abbasov Ə. Heydər Əliyev və müasir Azərbaycanın İKT siyasəti / “Azərbaycan” qəz., 2013, 3 may, № 94. s. 4

2. Baxşəliyev F. Heydər Əliyev və Azərbaycanın təhsil sistemində aparılan islahatların əsas istiqamətləri (monoqrafiya) / ADPU-nun nəşriyyatı, 2009, 168 s.

3. Mustafayeva A.M., İslamova D.B., Səmədzadə M.E. Ulu öndər Heydər Əliyevin milli inkişaf strategiyası – İKT sektorunda / Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr olunmuş “Heydər Əliyev dühası və müasir Azərbaycan”, mövzusunda elmi-nəzəri konfransın materialları, Mingəçevir Dövlət Universiteti, 4-5 may 2022, s. 55-57

4. Mustafayeva A.M., Muradzadə E.A. Heydər Əliyev və Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası / Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş

"Heydər Əliyev Azərbaycanın böyük uğurla reallaşdırılan iqtisadi strategiyanın banisidir" mövzusunda Respublika Elmi Konfransının materialları, Lənkəran Dövlət Universiteti, 5 may 2023

5. Mustafayeva A.M., İslamova D.B., Muradzadə E.A. Elmi əsaslara söykənən davamlı inkişaf strategiyasının müəllifi / "Heydər Əliyev – 100: müstəqil Azərbaycanın qurucusu və hərtərəfli inkişaf strategiyasının müəllifi" mövzusunda elmi-nəzəri konfransın materialları, Mingəçevir Dövlət Universiteti, 5-6 may 2023

INFORMATION TECHNOLOGY INDUSTRY IN AZERBAIJAN: THE INFLUENCE OF HEYDAR ALIYEV'S POLICY ON INNOVATION DEVELOPMENT

^{1,3}A.Mustafayeva, ^{2,3}E.Israfilova, ³E.Khalilov

¹doctor of philosophy in technics

²doctor of philosophy in technics, associate professor

³Mingachevir State University

Abstract: *In recent decades, many countries have attached great importance to the development of information technology (IT), considering them as a key factor in achieving sustainable economic and social growth. In this context, Azerbaijan stands out as a country that makes special investments in the IT sector and achieves significant success in this area. One of the main factors that influenced the innovative development of the Azerbaijani IT industry was the successful and advanced policy pursued by Heydar Aliyev. The article analyzes aspects of this policy related to information technology.*

Keywords: *information technology, IT solutions, communications and information technology sector*

ИНДУСТРИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ: ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИКИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА НА ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ

^{1,3}А.М.Мустафаева, ^{2,3}Э.Н.Исрафилова, ³Э.О.Халилов

¹доктор философии по технике

²доктор философии по технике, доцент

³Мингячевирский государственный университет

Резюме: *В последние десятилетия многие страны придают большое значение развитию информационных технологий (ИТ), рассматривая их как ключевой фактор достижения устойчивого экономического и социального роста. В этом контексте Азербайджан выделяется как страна, которая делает особые инвестиции в ИТ-сектор и достигает значительных успехов в этой области. Одним из основных факторов, повлиявших на инновационное развитие азербайджанской ИТ-отрасли, стала успешная и передовая политика, проводимая Гейдаром Алиевым. В статье анализируются аспекты этой политики, связанные с информационными технологиями.*

Ключевые слова: *информационные технологии, ИТ-решения, сектор связи и информационных технологий*

Elmi redaktor: tex.f.d., dos. V.Mustafayev

Çара təqdim edən redaktor: tex.f.d., dos. A.Ə.Əliyeva

Daxil olub: 25.09.2023

Çара qəbul edilib: 03.10.2023